

О. Б. Гаєвська,

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри політології і соціології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
gaev_ok@mail.ru

СОЦІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ПОДІЛОМ ТА КООПЕРАЦІЄЮ ПРАЦІ

У статті викладено авторський погляд на сучасні процеси суспільного поділу та кооперації праці з точки зору науки соціального управління. Доведено об'єктивну необхідність соціально-системного їх упорядкування з огляду на поглиблення поділу і кооперації праці, що є проявом виробничої самоорганізації людей та об'єктом соціального управління.

Ключові слова: виробнича самоорганізація суспільства, суспільний поділ праці, кооперація праці, соціальне управління поділом і кооперацією праці.

О. Б. Гаевская

СОЦИАЛЬНОЕ УПРАВЛЕНИЕ РАЗДЕЛЕНИЕМ И КООПЕРАЦИЕЙ ТРУДА

В статье предлагается взгляд на современный процесс разделения и кооперации труда с точки зрения науки социального управления, который создает объективную потребность в социально-системном упорядочении в связи с их углублением, что является проявлением производственной самоорганизации людей и объектом социального управления.

Ключевые слова: производственная самоорганизация общества, общественное разделение труда, кооперация труда, социальное управление разделением и кооперацией труда.

O. B. Gaevska

SOCIAL GOVERNANCE OF LABOUR ALLOCATION AND COOPERATION

The author of the article offers her own view on the contemporary process of labour allocation and cooperation from the point of view of social governance, which creates the objective society's necessity in socially systematic sorting them out due to their becoming profound, which is the reflection of people's production self-organization and the object of social governance.

Key words: society's production self-organization, social labour allocation, labour cooperation, social governance of labour allocation and cooperation.

Актуальність. Сьогодні загальноцивілізаційний стан поділу праці характерний тим, що незважаючи на різноманітні форми спеціалізації і кооперації людської діяльності, зокрема політичної, розширюються рамки взаємовигідного співробітництва, а відтак явище кооперованої праці стало загальноцивілізаційним, причому як у сфері матеріального, так і у сфері духовного виробництва.

На цій основі посилюється значення управління як організації трудової кооперації, оскільки чим глибший поділ праці, тим більше він потребує управління. Наслідком цієї посиленої потреби є також кооперація самої управлінської праці як виду людської діяльності, що має кооперативний зміст, який органічно їй притаманний.

Постановка проблеми. Капіталістична організація суспільства, навіть у її сучасному, досить соціалізованому вигляді, має у своєму організмі суттєве, на наш погляд, протиріччя, яке існує як вияв невідповідності між приватною власністю і об'єктивною необхідністю централізованої демократичної держави. Адже одним із призначень саме державної організації є загальний суспільний контроль за станом суспільних відносин, виробництвом та обміном продуктами, особливо їх якістю, тощо. Проте приватний спосіб виробництва не допускає державного контролю, у якому зацікавлене практично все населення країни. Наприклад, такі явища, як отруєння недоброякісною продукцією, підвищення рівня криміналізації відносин, погіршення морального здоров'я суспільства, притаманні не лише Україні, а й багатьом навіть розвинутим у демократичному розумінні країнам. Тому, тоталітаризм як управлінська система здається дійсно іноді більш досконалим саме в управлінську аспекті режимом, хоч справа полягає не в більшій досконалості тоталітарного управління, а в недостатній розвиненості демократичного способу життя, зокрема державної організації сучасного суспільства.

Саме ця обставина стала об'єктом спостережень автора, спонукала до здійснення певних теоретичних узагальнень і вироблення пропозицій стосовно можливого в історично невизначеному часі усунення зазначеного про-

тирччя. Основним методологічним підґрунтям у цьому контексті є найбільш повне та науково достовірне визначення кооперативної організації праці, її реального організаційного потенціалу і суспільного поділу як об'єкта соціального управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суспільний поділ праці та пов'язана з ним її кооперація зумовили появу практично безмежної різноманітності специфічних виробничих інтересів, носії яких із часом об'єктивно організувались у певні кооперативні групи. «Основними організаційно-економічними формами реалізації суспільного поділу праці, – як відмічають автори книги «Основи економічної теорії: політекономічний аспект», – є: спеціалізація виробництва, його кооперація, концентрація та комбінування»; «ці організаційно-економічні форми взаємопов'язані й зумовлюють одна одну, перетворюють процес виробництва на суспільну комбінацію праці» [1].

Саме ця необхідність (потреба) виробничої кооперації є результатом економічної еволюції процесу поділу праці, що на певному етапі історичного розвитку стала об'єктивним чинником виробничої консолідації людства, що у цілому є системним явищем. У цьому розумінні будь-яка спеціалізація та кооперація праці як необхідність, незалежно від кількості її учасників, є основою виробничої самоорганізації людей, що надає їм, тим самим, певну свободу вибору у формі переміщення виробничих потреб і інтересів, що вимагає управління. Економічна світова та українська наукова думка солідаризується на методологічній тезі, яка висловлена у згаданому вище творі: «Суспільний поділ праці безпосередньо пов'язаний з організаційно-управлінською структурою суспільного виробництва. Спеціалізація виробництва створює умови для виділення окремих функцій управління і управлінських підрозділів, які об'єднуються в певну організаційну структуру. Управління відокремлюється від виробництва та стає самостійною сферою, що відіграє вирішальну роль у формуванні якісних ознак економічної системи, передусім у плані її соціально-економічної ефективності» [1].

Утворення світового економічного співтовариства як нового рівня інтегративного розвитку людства проходить у рамках певних виробничих об'єднань, де кооперативна інтеграція виступає як об'єктивно обумовлений достатньо високою мірою розвитку міжнародного поділу праці процес, який свідомо організований та планомірно регульований відповідними управлінськими структурами. Вони організовують дедалі тісніші взаємозв'язки національних виробництв, що сприяє підвищенню їх продуктивності й продуктивності власне управлінської діяльності. На державній регуляції економічних відносин слід особливо наголосити, оскільки інтеграція виробництва як основа розвитку виробничої спеціалізації та кооперації виступає і як результат свідомо здійснюваної державної політики. Американський економіст Л. Туров (*L. Thurow*) пише з цього приводу: «Забезпеченість значними запасами природних ресурсів; володіння великими капіталами (устаткуванням та механізмами) на душу населення; використання новітніх технологій; наявність кваліфікованої робочої сили. Поєднання цих чотирьох чинників у певному співвідношенні за участю раціонального стратегічного управління є джерелом успіху» [2].

Отже, зміст цього процесу може розглядатися тільки як політично організовані інтеграційні відносини кожного кооперативного утворення, особливо у зв'язку із соціалізацією капіталізму. Зокрема В. В. Маліков, аналізуючи досвід західних економічних систем, зазначає: «Держава відіграла колосальну роль у кейнсіанській трансформації західних економік, вона стала одним із головних суб'єктів ринкової економіки, взявши на себе ряд ключових соціальних функцій» [3].

Що стосується України, то багато вчених також відмічає необхідність у державній політиці концептуально нових підходів до проблем урегулювання процесів спеціалізації і кооперації праці в умовах ринку, розглядаючи це як проблему національної безпеки. Наприклад, Н. А. Малиш, висловлюючись щодо української державної екологічної політики, застерігає: «Відсутність ефективної системи управління у сфері охорони навколишнього природного середовища... в умовах зростання національної економіки призводить до збільшення рівня забруднення» [4].

Основні результати дослідження. Кооперативна інтеграція як продукт суспільного поділу праці в сучасних ринкових умовах створює нові організаційні структури виробництва, що враховують не лише економічні, а й технологічні потреби різних галузей виробництва, навіть різних підприємств, безпосередні контакти між якими стають дедалі типовішими для кооперативної інтеграції. Саме тому стала можливою й ефективною система обміну досвідом різних підприємств – виробників окремого виду продукції технічною та іншою інформацією.

Треба відмітити також, що безпосередні контакти між галузями виробництва й окремими підприємствами, викликані сучасним станом спеціалізації та кооперації праці, мають і ряд негативних властивостей, пов'язаних із наявністю державної організації виробництва. Вони виступають як стримуючі фактори для безпосередніх контактів різних виробництв та окремих підприємств.

Сьогодні процес координації контактів між окремими підприємствами в умовах кооперативної інтеграції виробництва має три складові: **1)** централізуючий організаційний вплив на цей процес різних органів управління та формування організаційних умов для співробітництва різних виробництв, що спричинено суспільним поділом праці; **2)** створення гарантії ефективного прояву централізації управління процесами співробітництва; **3)** подальша демократизація управління процесом кооперативної інтеграції, утворення відповідних організаційних структур, які сприяють здійсненню безпосередніх контактів між галузями та підприємствами.

Отже, якщо суспільний поділ праці – це об'єктивно утворена система виробництва, зокрема організаційна система, основою якої є спільна діяльність виробників, то управління цими процесами історично завжди ґрунтувалося

на необхідності членів кооперативного утворення в таких механізмах урегулювання та впорядкування, які б забезпечували їх діяльність певною передбачуваністю, стабільністю, тим мінімумом гарантій, який би унеможливував передбачуваність випадку, ринкове свавілля, а отже, і відносну незалежність соціальної кооперації від абсолютного панування певного способу виробництва.

Це означає, що поділ праці лежить в основі організації відносин співробітництва між різними коопераціями, що в управлінському аспекті виявляє себе як дві сторони одного явища: як об'єктивну саморегуляцію кооперативної системи і як управлінський вплив з боку певних інститутів. Тому введення в ряд об'єктивних організаційного чинника, у зв'язку з його подеколи вирішальним місцем у системі суспільного прогресу, і створює можливості використання розумної організації в системній самоорганізації певних соціумів, що дедалі більше набуває характеру неабиякої об'єктивованості, переосмислення ролі управлінської діяльності у цивілізаційному русі людства, і зокрема України як частини цього процесу.

Викладене бачення управління поділом праці, та й власне поділ праці, стають реалізацією певного соціального вибору, показником підкорення суспільних умов доцільній, розумній організації, науковому розрахунку її ефективності на основі врахування об'єктивних потреб соціальних об'єктів із підведенням під них духовних чинників, що наявні в кожному управлінському процесі. Окреслене бачення особливо необхідне, оскільки пов'язано з сучасним рівнем розвитку виробництва, а саме поглибленням його спеціалізації і кооперації, де управління має найвищу організаційну доцільність, яка виявляється в постійній адекватизації управління та виробничої самоорганізації суспільства, приведення їх у якомога більш ефективну взаємопов'язану виробничо-організаційну систему. Така природна адекватність у будь-якому суспільстві відсутня, що зумовлено різним рівнем розвитку духовної цивілізованості різних верств населення, не кажучи вже про суспільний поділ праці, який організаційно закріплює певні види діяльності за певними верствами суспільства.

Таким чином, на загальноцивілізаційному шляху світової економічної системи, і української зокрема, управління матеріальною та духовною виробничою кооперацією є визначальною складовою у його організаційній структурі. Тож організацію цих відносин, тобто управління ними, слід вважати основною ланкою соціально-економічного розвитку, що досить переконливо підтверджується новітньою історією України та світу.

Окремо слід акцентувати на управлінні політичною операцією, що має власні інтереси, які варто розглядати як організаційне явище, певну систему, що має системні властивості. Їх аналіз дозволяє говорити про те, що політичним відносинам притаманні дві основні властивості: взаємовплив елементів і управлінський механізм, що намагається їх упорядкувати та гармонізувати. Політичний рівень інтересів зазвичай є системним показником, тобто тим фокусуємим елементом, управління яким перетворюється на політичне управління і входить у механізм соціального управління як його двоїста частина. У структурі цієї діяльності, особливо інституціональній, вирішальною є держава, управлінські функції якої спрямовані на організаційне впорядкування процесу політичного кооперативного поділу.

Управління міжнародним поділом та кооперацією праці – відносно нове явище в розвитку управлінської цивілізації, хоч саме міжнародне співробітництво має тривалу історію. Основною сутнісною характеристикою сьогоденного етапу розвитку цього процесу є глобалізація як власне співробітництва, так і управління ним. Сучасна інтегративна якість міжнародного поділу праці, співробітництва виявилась у створенні міжнародної управлінської системи інституцій, які постійно повинні приводити у відповідність зміст управління з новим рівнем міжнародного поділу праці. Понад те, ця адекватність має включати досить потужну управлінську енергію з тим, щоб співробіт-

ництво, яке стало результатом національної спеціалізації праці країн, галузей і навіть окремих їх представників знаходило відповідну управлінську форму, яка давала б достатній організаційний простір для інтегративних процесів у міжнародному співробітництві. Але якою б не була договірна основа відносин співробітництва, їх наявність є свідченням того, що в сучасному світі визначальною об'єктивною інтегрованості, управління процесами поділу і спеціалізації праці на міжнародному рівні перетворюються на об'єктивну потребу. Тому саме держави із сучасним рівнем управління найбільш органічно долучаються до цього процесу регулювання. Україна, яка входить до загальноцивілізаційного світового порядку, також рухається у цьому напрямі.

Звичайно, в міру розширення і поглиблення міжнародного поділу праці форми управління ним будуть змінюватися, але необхідність та головне завдання управління цими процесами будуть незмінними – забезпечення гармонізації інтересів виробників, сприяння процесам їх інтеграції.

Міжнародний поділ праці як об'єктивний процес має сьогодні й ряд негативних ознак, до яких належать: посилення дезінтеграційних процесів, що викликано відмінністю у рівнях і темпах розвитку різних країн та регіонів; дестабілізація, спричинена кризовими станами у світовій економіці, світовій фінансовій системі тощо; екологічні потрясіння; виснаження джерел енергії, сировини; соціальні хвороби; «техногенна гегемонія» ряду країн, що негативно впливає на світовий економічний порядок, його організаційні механізми. Управлінські можливості за таких умов ускладнюються, послаблюються системні властивості міжнародного поділу праці, його кооперативних засад, послаблюються демократичні системи на користь авторитарних режимів, що призводить до відчуження основної частини народу від прийняття доленосних для нації політичних рішень. Саме тому сучасне управління, передусім державне і міждержавне, повинно ґрунтуватися на ненасильницькому усуненні суперечностей між різноманітними видами людської діяльності у сферах матеріального та духовного виробництва. Управління міжнародним поділом праці, таким чином, перетворюється на важіль стійкого мирного розвитку планети.

Україна прагне бути органічною складовою міжнародного поділу праці, дотримуватися «правил економічної гри» і відповідати за ефективність обраного напрямку національної спеціалізації. Основне завдання управління українською інтеграцією в систему міжнародного поділу праці – це в умовах економічного та політичного плюралізму, у рамках законності сформувати сприятливе організаційне середовище для кардинального реформування суспільного життя і, одночасно, не допустити того, щоб елементи хаосу набули катастрофічного характеру. Для цього управління процесами поділу праці всередині України, так і входження її у світовий економічний простір потребує необхідної наукомісткої соціальної системи, достатньої для прийняття організаційних новацій за зайняття адекватного для нашої великої нації місця в системі спеціалізації та інтеграції праці у світі.

Висновки. Отже, сучасне людство має суттєві організаційні можливості для забезпечення себе від фатальної, здебільшого стихійної дії об'єктивних чинників суспільного поділу і кооперації праці через підкорення їх розумній організації за допомогою власного інтелектуального (організаційного) потенціалу, найвищим проявом якого повинен виступити управлінський корпус кожної країни та міжнародних управлінських інституцій. З управлінської практики поступово повинні піти постійні посилання на так звані об'єктивні причини – вона має бути переорієнтована на суб'єктивну відповідальність управлінців на всіх рівнях і в усіх ланках системи управління.

Сьогодні дуже важливо правильно оцінити сучасні управлінські можливості людства, визначити співвідношення суб'єктивного та об'єктивного в кожному конкретному випадку управлінської діяльності. Тому наукова думка має повсякчас теоретично осмислювати організаційні чинники розвитку людства як політичного, економічного і духовно-го утворення.

У науці соціального управління управлінська цивілізація визначається як організаційна (соціальна) впорядкованість, яка дає змогу максимально відтворити потенціал будь-якого об'єкта із статистично точною картиною. Принцип оптимальності за такого бачення впорядкованості означає реальний розрахунок можливостей об'єкта і суб'єкта управління у його внутрішніх та зовнішніх вимірах, чинником вищої ефективності соціального управління.

Література

1. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : підручник // Г. Н. Клишко, В. П. Нестеренко, Л. О. Каніщенко, А. А. Чухно. – К. : Вища школа, 1999. – 743 с.
2. Thurow Lester C. Head to Head: the Coming Economic Battle among Japan, Europe and America / Lester C. Thurow. – N.Y. : Wamer Books Ltd., 1993. – P. 39–55.
3. Маліков В. В. Розвиток системи державного управління на сучасному етапі економічного розвитку / В. В. Маліков // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2010. – № 3. – С. 84–88.
4. Малиш Н. А. Державна екологічна політика як складова світової системи захисту довкілля / Н. А. Малиш // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2010. – № 3. – С. 80–84.
5. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество / Дж. Гэлбрейт ; пер. с англ.; под общ. ред. Н. И. Иноземцева. – М. : Прогресс, 1969. – 602 с.
6. Институциональная экономика : учеб. пособ. ; под общ. ред. А. Олейника. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 416 с.
7. Кельдер Т. Л. Держава в регулятивній системі глобального світу / Т. Л. Кельдер, В. В. Грубась // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2009. – № 7. – С. 94–97.
8. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Р. Коуз. – М. : Дело Лтд, 1993.
9. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посіб. / Т. В. Майорова. – К. : Вид-во ЦУЛ, 2003. – 376 с.
10. Остришко Е. Н. Роль корпорації в економіці / Е. Н. Остришко // Вісник Харківського університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 851. – С. 94–100.
11. Шевченко О. О. Критерії та показники оцінки регіональної продовольчої безпеки / О. О. Шевченко // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1(35). – С. 188–195.

Стаття надійшла до редакції 3 вересня 2012 року

Різні погляди – одна держава

аналітика, новини, коментарі
на новому інформаційно-аналітичному порталі
Інституту трансформації суспільства

www.osp-ua.info